

LA NOVEL·LISTA DEL VIOLONCEL

AURORA BERTRANA VA FUNDAR EL PRIMER GRUP FEMENÍ DE JAZZ D'EUROPA

Tot i que parlar d'Aurora Bertrana és referir-se, essencialment, a la literatura, el cert és que la filla de l'il·lustre escriptor Prudenci Bertrana va dedicar una bona part de la seva carrera a la música, fins al punt que la va ajudar a sobreviure en alguns moments crítics de la seva trajectòria. I és que la vida d'Aurora Bertrana va ser una aventura de principi a final. Una aventura que alguns han definit d'atrevida, i en algun moment descarada i valenta.

LLUÍS BRUGUÉS I ELISENDA VIDAL > TEXT

Nascuda al barri del Mercadal de Girona el 29 d'octubre 1892, des de ben petita va manifestar un gran desig de viure i veure món impropri de les noies de l'època. L'atreia l'escriptura, però també el ball, conèixer món i, en conseqüència, tot allò que li permetés ampliar coneixements i enriquir-se. Tot això, però, l'allunyava de la fita per a la qual havia estat destinada tan sols pel fet de néixer dona a final del segle XIX. Així ho admet la mateixa Aurora a les seves memòries, quan diu que la seva mare la volia convertir en «una pobra senyoreta distingida». I és que la petita Aurora sentia especial predilecció per tot allò que tingués a veure amb l'art, la música, el teatre i molt especialment el ball, però aquesta opció era poc imaginable per a una noia de la Girona de principi del segle XX.

Precisament del seu entorn femení més proper –la mare, Neus Salazar, l'àvia Sixta i la tieta Eufèmia– aprengué el que més li agradava: francès i música.

La música vers la literatura

Assolides les lliçons de solfeig de la tieta Eufèmia, Aurora Bertrana començà a estudiar música amb Cassià Casademont, compositor i deixeble del mestre Morera. Amb tan sols cinc anys ja tocava el piano i el nou mestre li va descobrir bona disposició per a la música. Aquesta actitud d'Aurora va ser ben rebuda pel seu pare, Prudenci Bertrana, que també sentia gran afecció per la música. És per això que l'escriptor va empènyer la seva filla a estudiar música i l'allunyà de la literatura, per on ella s'hauria decantat en primera opció.

Mariàngela Vilallonga, directora de la Càtedra M. Àngels Anglada, manifestava en una entrevista mantinguda entorn de la figura d'Aurora Bertrana:

Amb tan sols cinc anys ja tocava el piano i el nou mestre li va descobrir bona disposició per a la música

>> Aurora Bertrana i Salazar
(Girona, 1892 – Berga, 1974)

«Prudenci Bertrana era un escriptor que no va poder viure bé com ell hauria volgut de l'escriptura, ni tampoc de la pintura, i, en conseqüència, no volia en principi que la seva filla fos escriptora, sinó que pensava que si es dedicava a la música tindria més futur que no pas amb l'escriptura».

És així com Aurora va escollir el violoncel, perquè el seu so li agradava més que el del violí o el del piano. De fet, a Aurora li agradava tot el que tingués a veure amb la dansa, el ballet, l'escena o qualsevol manifestació artística.

D'aquesta manera, va començar a estudiar amb un dels músics gironins més reconeguts, el violoncel·lista Tomàs Sobrequés. Ell mateix s'encarregà

de comprar un violoncel petit a la mida d'Aurora. Ben aviat va tocar a l'orquestra del Teatre Municipal òpera i sarsuela, a l'època de fires, asseguda al costat del seu mestre; això va ser tota una experiència per a ella. Al cap de poc temps, el mateix Sobrequés va aconsellar als seus pares que la portessin a estudiar a Barcelona, i així ho va fer: hi anava dos cops per setmana per estudiar violoncel. Tan sols el viatge en tren fins a Barcelona convertia Aurora en una dona moderna i molt avançada a l'època.

Barcelona i la llibertat femenina

Tal i com diu a les seves memòries, Aurora pujava al tren del matí i s'embarcava a l'estació de França amb el seu violoncel ben enfundat. Aquest que avui és un acte habitual, propi d'una estudiant, va ser aleshores considerat pels gironins com una gesta única en la història de les llibertats femenines.

A Barcelona, Aurora estudiava violoncel a l'Acadèmia Ainaud de la Gran Via amb el mestre Josep Raventós. Aviat va formar part de l'orquestra d'alumnes de l'acadèmia, dirigida pel director del centre i violinista Enric Ainaud. La seva dedicació a la música va anar en augment i, amb el temps i aconsellada per Carme Karr, s'instal·là a Barcelona i amplià estudis de solfeig i harmonia a l'Escola Municipal de Música.

Aquest estil de vida dedicat plenament a la música va suposar una obertura per a Aurora, allunyada de la monotonia de Girona. Aurora va estudiar rítmica i plàstica amb el mestre Joan Llongueras, deixeble de Granados i diplomada a l'Institut Dalcroze de Hellerau i després a Ginebra. Això va obrir els ulls a Aurora i revifà les seves ànsies de viatjar. A poc a poc va fer noves amistats, sobretot amb Emili de Riquer, amb el qual compartia la passió per la lectura i amb qui improvisava petits concerts amb obres de Schubert i Schumann.

A principi dels anys 20, es va veure obligada a contribuir a l'economia familiar, que passava per mals moments, i començà a tocar amb un trio a la rambla de Santa Mònica, d'una a tres de la matinada. També, gràcies al mestre Llongueras, impartia classes de música a escoles d'infants segons el mètode Dalcroze. Mentrestant, Au-

>> Aurora Bertrana en una de les poques imatges que es conserven d'ella tocant el violoncel.

ror estudiava violoncel amb Gaspar Cassadó i freqüentava músics com Millet, Pujol o Samper. Amb el seu bon amic Ventura Gassol, Dolors Palau i Bertran i Pijoan formaren un quartet vocal amb què cantaven música sacra i llegien versos. Aquesta va ser per a Aurora una de les èpoques més serenes i equilibrades de la seva vida.

També va formar duet amb la pianista Carme Monturiol, neboda de segon grau de Narcís Monturiol i deixeble de Pompeu Fabra. Tot i que Carme Monturiol es dedicà a la música, va destacar com a traductora, especialment

dels sonets de Shakespeare al català. En el moment de la seva mort, Aurora Bertrana va dir de Monturiol: «Era una pianista brillant, alumna de Vidiella i de Frank Marshall. La seva tècnica pianística no era només la d'una executant brillantíssima, sinó la d'una artista consumada, els dits de la qual feien brollar tota classe de matisos».

Amb el violoncel a conèixer món

Durant temps, Aurora Bertrana somiava d'anar a Suïssa a estudiar a l'Institut Dalcroze, com va fer el seu professor Llongueras. I és que la filosofia Dalcroze aplegava les disciplines artístiques que des de ben petita l'han atret: la música, la dansa i la rítmica; i, per damunt de tot, tenia ganes de perfeccionar-se amb el violoncel.

Però el que la cridava imperiosament fronteres enllà no era únicament

A principi dels anys 20 es va veure obligada a contribuir a l'economia familiar i començà a tocar amb un trio a la rambla de Santa Mònica, d'una a tres de la matinada

>> *Cassià Casademont i Tomàs Sobrequés, els dos professors amb els quals Aurora va iniciar els estudis de música a Girona.*

el mètode Dalcroze, sinó l'amor al món inconegut. Sentia una curiositat insaciada d'altres terres, d'altres pobles, d'altres llengües, d'altres costums, com va demostrar després la seva trajectòria.

La inesperada visita de la prestigiosa violoncel·lista Aurèlia Sancristòfol la va sorprendre amb l'oferta de formar part d'una petita orquestra per tocar a Suïssa, en un hotel de Mürren a l'estiu. Això ja l'apropava a l'Institut Dalcroze de Ginebra i li proporcionava uns ingressos. És així com va conèixer els Alps suïssos, que la impressionaren fins al punt que va ser allà on es va plantejar ser escriptora. S'instal·là a Ginebra, al carrer Terrassière número 4, el mateix carrer de l'Institut Dalcroze.

Les condicions de vida a Ginebra eren força precàries: Aurora tenia pocs mitjans i tan sols menjava un cop al dia, algunes vegades gràcies a la seva com-

panya Elisa Uriz, professora de l'Escola Normal de Girona, que es trobava allà amb una beca d'estudis. D'altra banda, les relacions amb els professors de l'Institut Dalcroze no eren fàcils. Aurora considerava que hi havia grans errors pedagògics en aquell mètode i gosà exposar-ho, fet que es girà en contra seva.

També es va posar malalta i, en no tenir prou diners, va haver de fer de mainadera i fer classes, la qual cosa no agradà a l'Institut, que no acceptava que compaginés l'estudi amb la feina.

Aurora va abandonar l'Institut Dalcroze al segon curs, quan encara li'n faltava un per acabar. En aquesta època ja coneixia el que va ser el seu marit, l'enginyer suís Dennys Choffat, que, segons Aurora, s'enamorà de les seves cames. Tot i que no s'hi va casar fins al 1925, el cert és que en investigacions que hem realitzat al mateix institut a Ginebra hem constatat que dos anys abans ja hi estava inscrita amb el cognom Choffat.

Malgrat que ja no hi estudiava, Aurora volia continuar vivint a Ginebra. Es va matricular a la facultat de lletres per estudiar literatura i seguia la seva activitat com a instrumentista amb la formació d'un quartet de corda a Chesières. Durant aquest temps, mantingué una bona amistat amb l'escriptor i catalanista Lluís Nicolau d'Olwer.

Aurora convertida en show woman jazz

És en aquest període que Aurora tornà a avançar-se a l'època i el 1924 va crear, amb molt èxit, la primera orquestra de jazz femenina d'Europa, una autèntica revolució social. El grup va obtenir un contracte per tocar a l'hivern a Chamonix.

Tal i com insinua el treball de Catalina Bonnín, *Aurora Bertrana. L'aventura d'una vida*, Aurora intuïa que mai no seria una primera figura com a violoncel·lista, però sí com a *jazz woman*. No obstant això, aquesta opció anava en contra dels principis de la

El 1924 va crear, amb molt èxit, la primera orquestra de jazz femenina d'Europa, una autèntica revolució social

família. Finalment, doncs, optà per casar-se amb *monsieur* Choffat.

El seu casament, el 30 de maig de 1925 a Barcelona, la va portar a abandonar l'orquestra. La professió del seu marit, en canvi, va ser determinant per complir el màxim desig d'Aurora: conèixer món. Amb l'encàrrec de muntar una central elèctrica a l'illa polinèsia de Papeete, *monsieur* Choffat i la seva esposa s'embarcaren en un vaixell durant vuitanta dies.

Directora d'una coral a la Polinèsia

La Polinèsia va ser un dels llocs que més inspiraren Aurora per escriure les seves novel·les, però ben aviat els habitants de l'illa van descobrir els seus dots musicals i van crear una coral de música sacra, que ella va dirigir. De seguida la nomenaren mestra de música de l'Escola Normal de Papeete, fet que la va convertir en funcionària. Ella continuava volent escriure i ho feia enviant articles a la revista *D'Ací i d'Allà* i a *La Veu de Catalunya*. Precisament els seus escrits en diverses publicacions, alguns dels quals es poden consultar al Fons Bertrana de la Biblioteca del Barri Vell de la UdG, donen testimoni del treball musical que Aurora Bertrana feia amb les joves maoris. Ella mateixa explica que els ensenyava el llenguatge de la música, els sons, i que interpretaven obres de Haendel i Palestrina.

Tres anys després Dennys Choffat acabà la feina i havien de tornar a Barcelona. Acomiadar-se d'aquelles joves va ser molt trist per a Aurora i anys després llegia amb nostàlgia els mots de comiat que li havien escrit en el seu llibre de cançons.

D'artista a diputada al Congrés

El matrimoni Choffat va tornar de la Polinèsia i s'instal·là a Barcelona. Mentrestant, la tasca d'Aurora avançava més com a escriptora que com a música. Sense proposar-s'ho ni tenir clara la seva ideologia política, va ser una de les primeres veus femenines de l'esquerra política, i es convertí en candidata a diputada al Congrés de la República.

En el seu desig de continuar viatjant, va anar fins al Marroc -aquesta vegada sola- per conèixer noves realitats, especialment de la vida de les

>> Bertrana a Chamonix, amb les altres dues integrants del seu trio de jazz, Yvonne i Mina (1924).

dones. Acabada la República i amb l'esclat de la guerra civil, les diferències ideològiques amb el seu marit eren cada cop més evidents.

El 1938 va fugir de la guerra i se'n va anar sola a Ginebra. La situació mundial va canviar, va esclatar la Segona Guerra Mundial i Aurora encara va trigar uns anys a instal·lar-se al seu país.

Va viure a Perreux, a Suïssa, on tornà a dirigir una coral, aquest cop en un asil pertanyent a la família Montmollin, amb la qual mantenia una bona amistat: en aquells moments no tenia tampoc un lloc per poder viure i va crear una coral que també servia de teràpia per a totes les persones que hi residien. És a dir, d'alguna manera ajudava els metges utilitzant la música com a teràpia.

Aurora i Pau Casals

Aurora confessava que era feliç però que trobava a faltar les trobades musicals a Barcelona. Gràcies a les informacions obtingudes per Mariàngela Vilallonga sabem que a Suïssa hi tenia dues grans amigues. Una, l'escriptora Jacqueline Des Gouttes, i l'altra Tonon, esposa del psiquiatre Montmollin. En una d'aquelles vetllades que s'organitzaven a l'asil de Perreux, els va visitar Pau Casals, amic d'ambdues famílies, i van canviar els rols interpreta-

tius: Pau Casals tocà el piano i Aurora Bertrana el violoncel.

Aconsellada per Pau Casals va marxar a Prada, on es va estar del 1946 al 1948. Viure a Prada li portà un retrobament amb els catalans, i molt especialment amb la seva mare i la tia.

Aurora mantenia el contacte amb la música a través de músics com el mateix Casals, dirigint la capella parroquial o, els diumenges al matí, tocant l'harmonium a l'església de Codelet, durant la missa. Amb tot, tornà a Ginebra, on tenia més oportunitats de treball.

Retorn a Catalunya

El desig d'Aurora era retornar a Catalunya, principalment per retrobar-se amb la família. Arribar a Barcelona no li resultà gens fàcil: li van denegar els permisos i l'única forma de tornar era que la reclamés el seu marit, però ja feia temps que n'estava molt allunyada. Finalment, gràcies a les gestions

del seu cosí va arribar a Barcelona el mes de febrer de 1949.

Aquesta nova situació implicà renunciar al món intel·lectual en què s'havia mogut durant tants anys. Un cop morta la seva mare, a final dels anys 50, desitjava marxar de Barcelona. Passava els estius a Vilada, al Berguedà, on tenia bons amics i podia escriure, descansar i recuperar-se. És a Berga on acabà la vida d'Aurora Bertrana, el 3 de setembre de 1974.

Inquieta, observadora, exploradora i viatgera, els qui la van conèixer diuen que tenia una gran capacitat d'improvisar i de transmetre la seva emoció musical. I és que la seva vocació era completament artística, principalment centrada en l'escriptura, però on la música tenia un paper important.

Necessitava expressar-se i ho va fer a través d'ambdós llenguatges. Encara que avui sobretot se la recorda com a escriptora, la música va ocupar bona part de la seva vida.

Lluís Brugués i Agustí és professor de música a la UdG i al Conservatori de Música de la Diputació de Girona.

Elisenda Vidal i Comellas és periodista i tècnica de cultura al Conservatori de Música de la Diputació de Girona.

Aconsellada per Pau Casals, va marxar a Prada, on es va estar del 1946 al 1948